

Oppenheimer, Nolan ve Savaşları Bitiremeyen Silahlar - M. Evren Eken

21 Temmuz 2023'te

vizyona giren "Oppenheimer", Amerikan Prometheus'u olarak anılan ünlü fizikçinin hayatı, başarıları, ikilemleri ve düşüşü üzerine kurulu, Uluslararası İlişkiler öğrencileri için de mutlaka izlenmesi gereken filmler arasında yer alacak eşsiz bir "blockbuster"[\[1\]](#).

Üç saatlik kompleks bir diyalog maratonu olan "Oppenheimer", izleyiciden tarih ve fizik gibi konularda belirli bir önbilgiye sahip olmasını bekleyen talepkar da bir film. Atom bombasının icat edilişi sürecini anlatırken, Soğuk Savaş Amerikası'nın

siyah-beyaz bakış açısını da Robert Oppenheimer'ın başdüşmanı olan Lewis Strauss gibilerinin gözlerinden aktaran filmin her sahnesi tarihsel kişilikleri canlandıran eşsiz oyunculuklara ve birkaç sahne dışında (48 yerine 50 yıldızlı Amerikan bayrakları gibi) -bildiğimiz kadarıyla- tarihsel olayların ustaca senaryolaştırılmasına dayanıyor. Nolan'ın gerçekçilik için CGI (Computer Generated Imagery) kullanmamasıyla atom bombasının gerçek ürkütücülüğünü verip verememesi ise başka bir tartışma konusu.

Ancak bir popüler

kültür aracı olmasının dışında, filmi biliminsanları ve özellikle de Uluslararası İlişkiler için tekrar tekrar sorgulamayı gerektiren son derece sofistike konuları ele aldığı için önemli kılan pek çok tema mevcut. Zira ne Oppenheimer'ın renkli, başarılı ancak depresif ve politik dünyasını, ne de uluslararası siyasetin ahlaki ve güvenlik ikilemlerini kolaycı bir iyi-kötü mücadelesiyle cevaplamak mümkün. Chris Brown'un da ifade ettiği gibi [eğer dünyayı siyah-beyaz olarak görmek istiyorsanız, eski bir televizyon satın alın](#). Muhtemelen Nolan'ın filmin belirli sahnelerini siyah-beyaz olarak çekmesinin ardında da dünyayı bu zıtlıklara bürünmeye zorlayan bir bakış açısını dramatize etme amacı yatıyor. Keza filmin en heyecanlı kısmı olan üçüncü saatinde FBI Başkanı Hoover ve Senatör McCarthy döneminin insanları ve olayları siyah-beyaz olarak fişleyen katı bakış açısının ülkenin kendi kahramanlarını nasıl dışlanmış paryalara dönüştürdüğünü izliyoruz. Dahası bu durum yalnızca Oppenheimer'ın başına gelmiş bir durum da değil. Söz gelimi Nazi yönetimindeki Almanya'dan istemeye istemeye ayrılan Einstein'ın, Princeton'dan gelen teklifi kabul ederek hemen Amerika'ya gittiğini düşünüyorsanız yanılıyorsunuz. [Hoover, Einstein ve eşine vize verilmesini zorlaştırmak için elinden geleni yapmış ve komünist olup olmadığını anlayabilmek için onu da neredeyse aşağılayıcı bir sorgulamaya maruz bırakmıştı](#).

Filme

Uluslararası İlişkiler dünyasından bakmak için ise Amerikan Prometheus'unu ve dehşet verici silahlar bulmanın güvenlik sağlayacağına dair ikilem ve hayalleri

mitolojideki bağlamı ve tarihteki benzeri örnekleriyle tekrar düşünmek faydalı olacaktır.

Mitolojide cevabı

bulanık kalıp şehir efsanesine dönüşen, hatta pek de sorgulanmayan bir soru vardır: İçinde tüm kötülükleri barındıran kutuda neden umut bulunmaktadır? İnsan kullanımına yasak olan ateşi çalarak insana armağan ettiği için Prometheus'a kızan Zeus hem ona hem de insanlara bir tuzak kurar. Prometheus bir dağın başına zincirlenerek güneşin altında kızaran bedeni her gün iyileşecek ve her gün yine kartallar tarafından delik deşik edilecektir. İnsanlar ise Pandora'nın kutusundan çıkacak olan kötülüklerle sınanacaktır. Bu amaçla Prometheus'un kardeşi Epimetheus'la evlenmesi için gönderdiği Pandora'ya çeyiz olarak Zeus açmamasını emredeceği bir kutu verir. Ancak ne abisinin sözünü dinleyen Epimetheus Pandora'dan uzak durabilir ne de Pandora kendini merakından alıkoymaz. Kutu açıldığında ise insanlık hiç tanışmadığı kötülüklerle karşılaşır. Fakat aynı kutudan umudun da çıkması bir çelişkidir. Tüm zorluklara rağmen umut insanlara dayanma gücü sağlar. Bu anlamda umut iyi

bir şeydir. Öte yandan insanların zorluklara dayanma gücünü artıran umut, tüm kötülüklerle karşılaştıkça sahte beklentilerle fasit bir dairede yaşamlarını sürdürmeleri için de kutuya yerleştirilmiş olabilir mi? Literatürde bu konudaki tartışmalar halen devam etmektedir. Benzer şekilde hem Oppenheimer hem de silahlanma ve kalıplaşmış umutlar için siyah-beyaz bir cevap verebilmek bugün de pek kolay değil. Her ne kadar Oppenheimer tek başına atom bombasının mucidi olmasa da dönemin en başarılı bilim insanlarını bir araya getirerek, 6000'i aşkın insanın çalıştığı Manhattan Projesi'nin başındaki isim olarak uluslararası ilişkilerin halen en önemli sorunlarından biri olmaya devam eden nükleer silahların ahlaki çelişkilerle dolu babası olarak anılmakta. İşte bu çelişkileri, vicdan azabı ve eleştirel tartışmalara katkısı bugün Oppenheimer'ı yeniden düşünmemizi gerektiriyor.

Sözcük anlamı

açısından baktığımızda Prometheus "uzak görüşlü", Epimetheus ise "dar/kısa görüşlü" anlamına gelir. Bu açıdan Amerikan Prometheus'u olarak anılan Oppenheimer'ın da insanlığı ve bilgeliği dehasıyla sınanır. Atom bombasının

yapım ve kullanım süreci onun için çelişkilerle doludur. Silah yapılmalıdır. Bu Oppenheimer için aynı zamanda bir araştırma projesidir. Dahası o günün koşullarından

baktığımızda Almanların silahı Amerikalılardan önce icat etmesi bir felaket olacaktır. Ancak Almanlar Mayıs 1945'te teslim olmuşsa da Pasifik'teki durum daha karmaşık bir hal almıştır. Japonlar kazanmaları imkânsız bir savaşı irili ufaklı tüm adalarda sürdürmektedir. Bu adaların tek tek ele geçirilmesi konvansiyonel olarak mümkün olsa da son derece masraflı ve zaman alıcı bir süreçte yaklaşık 200.000 Amerikan askerinin kaybını da göze almayı gerektirmektedir. Öte yandan Sovyetler Birliği ile bu konuda yapılacak bir ittifak, Berlin'de ortaya çıkacak karmaşık bir alan mücadelesinin Pasifik'te de meydana gelmesine neden olacaktır. Japonya'ya yönelik tarihsel hedefleri olan Rusya'nın bugün bile sorunlu olan Sahalin ve Kuril'in güneyine inerek Pasifik'e açılmaması ve Avrupa'da savaş sonrası düzen için daha fazla koz elde etmemesi gerekmektedir. Bu sebepler arka arkaya sıralandığında Amerikan bakış açısıyla atom bombasının dehşetinin gözler önüne serilmesine karar verilir. İlk bombanın maksimum psikolojik etkiyi vermesi için erken saatlerde, dümdüz bir şehir olan Hiroşima'ya atılması tercih edilir. Hiroşima bu psikolojik etki için henüz hiç bombalanmamıştır. Bombayı askeri bir hedef için kullanmak, insanları önceden uyarmak, sahilde patlatmak gibi üçüncü seçenekler üzerinde durulmaz bile. 6 Ağustos 1945'te Hiroşima, üç gün sonra ise Nagazaki yerle bir olur. Esas kayıplar ilk gün yaşansa da bombaların etkisiyle gerçekleşen ölümler günler, haftalar hatta aylar sonra devam etmektedir. Isının etkisiyle eriyip kemiklerinden ayrılarak tamamen yok olan canlıların sayısı hala bilinmemektedir. [Tahmin edilen rakam 200.000'in üzerindedir.](#) Sahadan gelen

fotoğraflar uzun süre kamuoyundan saklanmış olsa da bugün bile atom bombasının

bedenlere yaptığı dehşet verici fotoğraflara ulaşmak ve tahammül etmek pek mümkün değildir. Bu dehşetin ardından Japonya diz çökmüş, Amerika süpergüç, Oppenheimer ise kahraman olmuştur. Amerikan Prometheus'unun içine düştüğü ikilemleri Nolan filmde güçlü bir şekilde aktarmış. Ancak filmde geçmeyen bir anekdottan bahsetmek gerekirse, bombanın atılmasından önce sekreteri Charlotte,

Oppenheimer'in histerik bir şekilde "zavallı insanlar, zavallı insanlar" diyerek kendi kendine konuşarak yürüdüğünü aktarmaktadır.

Savaşın ardından

Oppenheimer'in Truman ile yaptığı görüşme ise Prometheus ve Epimetheus arasındaki keskin farkı gösterebilmek açısından önemlidir. Ufukta gördüğü nükleer silahlanma yarışına ilişkin sorunları işaret etmek isteyerek ellerinde kan olduğunu hissettiğinden yakınan Oppenheimer'a, lakayt bir şekilde elindeki beyaz mendili sallayan Amerikan Epimetheus'u Başkan Truman, emri kendisinin verdiğini söyler. Rahat, kendinden emin ve çelişkisizdir. Yarıda kesilen görüşmede Truman, Oppenheimer için yanındakilere "bu ahlak adamı" bir daha görmek istemediğini söyler. Oppenheimer ise ortaya çıkardıkları bu gücün denetlenmesi ve hatta hidrojen bombasının yapılmasına gerek olmadığını vurgulamaya çalışmaktadır. Bunun ardından Oppenheimer'ın nasıl aforoz edildiği ve sürecin nasıl işlediği de malumumuz.

Her silahlanma

bir güç tesisi ve güvenlik temini zannı ortaya çıkartır. En güçlü ve en dehşet verici silaha sahip olarak kendi düzenini ve sulhünü tesis etme amacının ise sonu gelmez. Ölümsüzlük iksirini ararken icat edilen barut ve Alfred Nobel'in dinamitine dair tarihte geliştirilen bakış açıları bu konudaki en bilinen örneklerdir. [Hatta Nobel, dinamitin dünya barışına fayda sağlayacağını bile düşünmektedir.](#) Ancak Samuel Colt'un 1831'de icat ettiği ilk altıpatlar, sonradan "barış yapıcı/peacemaker"a dönüştüğünde ya da Maxim'in 1884'te bulduğu ilk makineli tüfek olan "Maxim Gun" kullanıma girdiğinde de silahların barış aracı olduklarına dair benzer bir akılcılaştırma çabası belirmiştir. Söz gelimi [New York Times 1897'de](#) Maxim'in icadından "savaşın dehşet verici otomatik motorları" olarak bahsederek bu silahın kendi başına varlığının dahi dünya liderlerini savaşları diplomatik olarak çözmeye ikna edeceği önermesinde bulunur. Hatta Colt'un altıpatlarına takılan lakaplardan biri de "[Yargıç Colt ve Onun Altılı Jürisi](#)"dir. Çünkü üstün ateş gücüne sahip olanın hem yargıç hem jüri olarak "Vahşi Batı"yı "ehlileştirebileceğine" dair bir güç algısı belirir. ABD'nin Vietnam'dan Teröre Karşı Savaş'a tüm savaşlarda benimsediği benzer söylemler yaygınlığını bugün de sürdürmektedir. Bir Amerikan disiplini olmakla eleştirilen Uluslararası İlişkiler'in de disipline etmeye çalıştığı benzer düşünme alışkanlıklarını bu yüzden yeniden yorumlamamız gerekmektedir.

Zira bu güç

algısında sosyal alan ve onun etki tepki süreçleri hesaba katılmaz.

Sayısallaştırılan

veriler sürtünmesiz bir ortamda simüle edilir. Yanılsamalar dünyasının netliği,

gerçeği kendine göre şekillendirir. Gereksiz silahlar, gereksiz savaşlar,

gerekli amaç duygusuyla umut olarak verilir. Einsehower'ın bile yakındığı

askeri-endüstriyel kompleks dünyayı ve dünyaya bakışı manipüle eder. Oysa

büyük

güçler açısından şiddet araçlarının monopolü de entropiktir ve bu yüzden her

silahlanma dağılma, çözülme ve yayılmaya açıktır. Ancak Amerikan Epimetheus'u

bunu

öngöremez. Oppenheimer'a Rusların hiçbir zaman nükleer silaha sahip

olamayacağını

ve bunun Amerikan istisnailiğinin bir parçası olarak kalacağını söyler. Ne var

ki güvenlik ikilemi böylelikle kaçınılmaz bir fasit daire halini alır. Aynı

mantıkla nükleer silahların yayılmasıyla meydana gelen güvenlik ikilemi ve

dehşet dengesinin Soğuk Savaş sürecince bu silahların kullanılmamasını

sağladığı tartışılabilir. [Ancak Liddell Hart'ın ifade ettiği gibi](#)

[bu silahlar bir caydırıcı araç olamadıkları gibi dünyanın her yerinde küçük](#)

[savaşların en vahşi örneklerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur](#). Kısacası

savaşları daha üstün silahların

caydırıcılığının ve dehşetinin bitirebileceği düşü eski ve gerçekleşmeyen bir

beklentidir. Nükleer tehditlerin yeniden yapıldığı, yapay zekâ ve otonom

silahların alternatif olarak sunulduğu, yer yüzünün kaydedilen en sıcak

günlerini yaşadığımız bu günlerde "Oppenheimer"i izlemek zihin açıcı olabilir.

Zira gücü ve güçsüzlüğü silahlar değil, insan ve canlı dünyasının bütünü ve

yarını üzerinden düşünmek, renklerle kamufle edilse de giderek siyah-beyazlaşan

zihinsel dünyalarımız için son derece gerekli.

[1] Blockbuster

aslında sonradan Hollywood'ta kullanıma giren askeri bir terim. Birleşik

Krallık Hava Kuvvetleri'nin kullandığı yüksek tesirli bombalara bu ismin

verilmesinin sebebi bir sokak boyunca ya da bloktaki tüm yapıyı yok etme

gücünden kaynaklanıyor. Bu kavramın eğlence sektöründe kullanılması ise büyük caddeler ve mahalleler çapında insanın sinemaya gitmesini sağlamasından ileri geliyor.

Mehmet Evren Eken, Süleyman Demirel Üniversitesi

Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisâdî ve İdarî Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Öğretim Görevlisi olarak çalışmaktadır. Temel ilgi alanları arasında Savaş Çalışmaları, Toplumsal Teori, Uluslararası İlişkiler Teorileri, Eleştirel Jeopolitik ve Görsel Kültür bulunmaktadır.

Bu Yazıya Atıf İçin: Mehmet Evren Eken, "Oppenheimer, Nolan ve Savaşları Bitiremeyen Silahlar", *Panorama*, Çevrimiçi Yayın , 12 Ağustos 2023, <https://www.uikpanorama.com/blog/2023/08/12/mek/>

Telif@UIKPanorama. Çevrimiçi olarak yayımlanan yazıların tüm telif hakları Panorama dergisine aittir. Aksi belirtilmediği sürece, yayımlanan yazılarda belirtilen görüşler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UIK, Global Akademi, Panorama Yayın Kurulu ile editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.